

Skadestånd och brottsskadeersättning - varför stämmer ersättningsbeloppen inte alltid överens?

Om brottsskadeersättningen inte blir lika hög som skadeståndet i domen är det inte helt ovanligt med reaktioner som ifrågasätter Brottsoffermyndigheten. De skilda beloppen har ofta rent juridiska orsaker. En viktig sådan är att skadeståndslagen och brottsskadelagen skiljer sig åt. En annan är att domstolen inte får döma ut ett lägre belopp än det som gärningspersonen medgett eller vitsordat som skäligt.

Brottsoffermyndigheten (BrOM) är inte bunden av domstolens avgörande utan ska göra självständiga bedömningar utifrån skadeståndsrättslig praxis. Ibland blir beloppet lägre men det kan också leda till att brottsskadeersättningen blir högre, och till och med väsentligt högre, än domstolens skadestånd.

Vissa skillnader mellan beloppen kan bero på att domstolens och myndighetens underlag skiljer sig åt. Domstolen kanske gör en preliminär bedömning av sjukskrivningstid och behandlingsbehov medan myndigheten får mer exakta uppgifter om behandlingar, kostnader och eventuella bestående skador. Dessa skillnader i belopp för olika personskador blir sällan ifrågasatta men det blir däremot fall med skilda belopp för den kränkning som brottet kan anses ha medfört.

Det kan också markeras att domstolens och BrOM:s avgöranden om kränkningens storlek oftast är helt lika; det gäller i nio fall av tio.

Lagarna har olika syften

Skadeståndslagen avser skadevållarens, dvs. här gärningspersonens, ansvar i relation till den som lidit skada. Brottsskadelagen avser brottsoffrets rätt till ersättning av skatte-medel när gärningspersonen inte kan betala och offret inte heller har någon försäkring som kan täcka skadan. Detta kan illustreras av ett hypotetiskt men fullt realistiskt jämförande exempel.

Anna har utsatts för en misshandel som enligt X tingsrätt berättigade henne till 10 000 kr i kränkningserättning. Anders har upplevt en likartad misshandel som i Y tingsrätt gav 20 000 kr. Båda ansöker om brottsskadeersättning. Myndigheten har en tredje ansökan om ersättning från Bengt. Hans polisanmälan ledde inte till rättegång eftersom spaningarna efter den misstänkte inte gav resultat. Bengts skador och vittnesuppgifterna enligt förundersökningen tyder på ytterligare en likartad misshandel. Ska BrOM följa domarna och ge Anna 10 000 och Anders 20 000 kr i brottsskadeersättning? Och vilken ersättning ska Bengt få? BrOM följer etablerad skadeståndsrättslig

praxis. Det leder till beslut på 15 000 kr till var och en. Anna tycks "vinna" på detta och får 5 000 kr mer än i sin domstol. Anders kan tyckas "förlora" samma belopp men samtidigt gäller domens högre belopp eftersom Anders har rätt att fortsätta kräva den som misshandlade honom på de "förlorade" 5 000 kr. Trots att gärningspersonen saknar medel nu kan situationen komma att förändras.

Det kan finnas flera anledningar till att domstolarna dömt olika. En är att en domstol inte får döma ut ett lägre belopp än det som gärningspersonen medgett eller vitsordat. Anta att den som hade misshandlat Anders var ångerfull och kanske också hoppades på en lindrigare påföljd om han gick med på ett ovanligt högt belopp för kränkningen. Lagstiftarens avsikt var inte att skatte-medel ska användas så.

Varierande belopp i domar kan också bero på tidspress och/eller ovana att bedöma vissa typer av brott och skador skadeståndsrättsligt. Även om det skett en väsentlig förbättring under senare år, märks ändå en del avvikelser från skadeståndsrättslig praxis. Att BrOM, med en stab av specialiserade jurister som tillsammans handlägger fler än 10 000 ansökningar varje år, har större erfarenheter av dessa bedömningar är uppenbart. Myndighetens funktion som riksläkare och praxisbildare i samspel med Högsta domstolen, vars beslut alltid har högsta rang, är viktigt.

Det är relativt ovanligt att skadeståndsfrågor överklagas ända upp i Högsta domstolen. Om det ändå sker är det också betydelsefullt att sådana HD-domar kan få följd effekt på ersättningsnivåerna för andra brott. Brottsoffermyndighetens nämnd, med särskilt ansvar för principiellt viktiga beslut, bidrog t.ex. efter en skärpt syn på våldsbrott i HD under slutet på 1990-talet till att också ersättningsnivåerna för grova sexualbrott höjdes. Vid våldtäkt ändrades normalbeloppet från 50 000 kr till 75 000 kr, vilket snabbt tillämpades av landets domstolar.

Offrets risktagande

Av kriminalpolitiska skäl har brottsskadelagen en hårdare jämkingsregel än

skadeståndslagen. Jämkning innebär att offret trots sina skador eller kostnader får minskad ekonomisk kompensation. Enligt båda lagarna kan jämkning ske om offret medverkat till skadan, men enligt brottsskadelagen gäller dessutom att ersättningen kan "sättas ned eller falla bort" om den skadelidande genom sitt uppträdande i samband med brottet eller på annat sätt har ökat skaderisken. Exempelvis kan ett tydligt provokativt beteende, som att börja använda visst våld som blir besvarat med ett motangrepp, minska såväl skadestånd som brottsskadeersättning. Dessutom ska den statliga ersättningen av skatte-medel enligt lagstiftaren inte utgå när det handlar om en uppgörelse i kriminella kretsar, eller om risktagande i samband med en kriminell aktivitet, som t.ex. att båda parter missbrukat narkotika. Även om offret, eller de anhöriga om skadan lett till döden, av domstol har fått rätt till skadestånd av gärningspersonen så kan brottsskadeersättningen då falla bort helt.

Inte alla brott och inte alla kränkningar

Skadeståndslagen kan aktualiseras vid många former av brott. Brottsskadelagen är mer begränsad och avser främst rätt till ersättning vid brott som lett till skador på person, fysiska eller psykiska. Skadeståndslagen omfattar allvarlig kränkning genom brott som innebär angrepp på "person, frihet, frid eller ära". Brottsskadelagen har en likalydande regel som dock inte har med "ära". Detta skapar problem vid de allt vanligare brott där text och/eller bild sprids via nya medier som Internet och sms. Medan domstolen har rätt att beakta moment som innebär kränkning av både frid och ära, får myndigheten inte besluta om ersättning för de ärekränkande delarna. Detta är en av flera anledningar till att BrOM har begärt en översyn av lagen för att förhoppningsvis få den att stämma bättre överens med brottsoffrets behov av upprättelse vid den här typen av brott som inte var aktuella när lagen skrevs.

Självrisk

BrOM är i princip skyldig att göra ett avdrag på 1 500 kr i självrisk. Det är alltså inte någon handläggningsavgift, utan ett uttryck för att den som saknat försäkring ska ha motsvarande reducering som vid ersättning från ett försäkringsbolag.

Guðrun Nordborg
Informationschef,
Brottsoffermyndigheten